

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies duodecimus, decimus tertius et decimus quartus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1868

De S. Amico Et Amelio, Pro Martyribus Culti Mortariæ in Ducatu
Mediolanensi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71232)

DE S. AMICO ET AMELIO,

PRO MARTYRIBUS CULTI

MORTARIÆ IN DUCATU MEDIOLANENSI.

D. A. B.

SYLLOGE CRITICO-HISTORICA.

Cur Sancti Mortariæ annuntiati; eorum nomen sacris Fastis insertum; cultus eis exhibitus; quo circiter tempore mortem obierint; quid de eorum martyrio sentiendum et qualia eorum Acta.

B
CIRCA ANNUM
DCCCLXXIII.Mortariæ
annuntian-
tur Sancti,

Plerique martyrologi, qui Sanctorum nostrorum hodie meminere, eos nullo in loco reponunt. Molanus tamen in sua, quam minoribus typis expressit, annuntiatione Papiæ Amelium et Amicum collocat; verum cum in hac civitate nec occubuisse, nec cultos aut in eorum sacris exuviis olim hic asservatis honoratos fuisse constet, non est sane, cur hic annuntianos esse existimem. Castellanus in suo generali Sanctorum Martyrologio sic annuntiationem suam e Gallico sermone in Latinum a me conversam contexit: Inter Novariam et Papiam sancti martyres Amicus et Amelius, quorum reliquiæ Mortariæ asservantur. Nec ab hujus martyrologi mente multum recedo, Sanctos nostros Mortariæ signans, cum hoc oppidum inter Novariam et Papiam ad amnem Gognam positum, teste Baudrando, vix 4 milliariis distet a Viglebano in Ocasum Hybernium, 10 a Novaria in Ortum Hybernium et 24 a Ticino urbe in Ocasum, Vercellas versus 18. Ea dumtaxat ratione permotus, Mortariæ annuntianos esse, duxi, quod, licet, ut videtur, hic non occubuerint, per multa tamen secula eorum reliquiæ, ut mox dicturus sum, religioso cultu fuerint in hoc oppido asservatæ. Itaque hac de re præmonito lectore, nonnulla ad eorum cultum et historiam spectantia dicere aggredior.

C
Martyrologiis
recentioribus

2 Ex antiquis martyrologis, quos Classicos vocant Amelii et Amici nomen suis Fastis nullus inscripsit. Eorum tamen memoriam Florarii nostri Ms. auctor, qui circa annum 1486 opus suum absolvit, hac die celebrat verbis, quæ subdo: Passio beatorum militum Amelii et Amici tempore Karoli Magni anno Salutis DCCCLXX, cujus alter eorum gener exstitit, quorum mortem in conspectu Domini pretiosam, evidens miraculum, in eorum sepultura ostensum, declaravit. Eisdem recolunt Martyrologium quod Matric-Cartusiæ-Ultrajectensis Solerius in suis ad hodiernam diem Usuardi Auctariis vocat, scriptor et Grevenus, cujus sat proluxo stilo conflata annuntiatio sic habet: Sanctorum Amelii et Amici, quorum miri actus leguntur in Speculo Vincentii lib. xxiv cap. CLXII. Cumque essent miro modo consimiles, tandem in

bello, quod Karolus Magnus contra Desiderium Longobardorum regem in Italia gessit, multis pollentes pietatis operibus, cum aliis multis interfecti, martyrii palmam adepti sunt. Molanus ex Greveno de Sanctis nostris in editione anni 1568 omnia describens, in editione anni sequentis minoribus typis hæc tantum subministrat: Papiæ sanctorum martyrum Amelii et Amici, quos rex Desiderius occidit in bello contra Carolum Magnum.

3 Cur autem Maurolycus in suo Martyrologio, Petrus Esquilinus in Sanctorum Catalogo lib. IX, cap. XXI, et Saussayus ad diem 4 Octobris Amici et Amelii mentionem instituerint, haud mihi est perspicuum. Cum enim duodecima Octobris ecclesia Novariensis eorum festum celebret, hinc merito hac die annuntiandi fuisse videntur, licet forte quarta die hujus mensis aliqua propter qualemcumque eorum translationem facta fuerit Sanctorum nostrorum memoria. Sacras eorum exuviæ Mortariæ haud ignobili Ticinensis agri oppido, olim ad Novariensem, nunc ad Vicevenensem diocesim pertinenti, pio cultu asservatas esse, nos docet Castellanus. Idem asserit in Catalogo Sanctorum, qui in Romano Martyrologio desunt, ab ipso contexto Ferrarius, ubi interim in Notis, singulis diebus subnexis, Sanctos nostros nullo Officio ecclesiastico coli, haud recte, ut ex mox dicendis lector intelliget, observat.

4 Et quidem de SS. Amelii et Amici cultu inquirenti occurrunt, quæ in suis libris ad Novariensem Ecclesiæ Historiam spectantibus, anno 1612 editis habet pag. 23 illustrissimus DD. Carolus a Basilica Petri, qui hanc ecclesiam ab anno 1593 ad 1615, scribente Ughello Italix Sacræ tom. IV, col. 727, moderatus fuit: Coluntur, inquit, ut martyres Amicus et Amelius. Primi nomine capella instituta est in ecclesia cathedrali, et ejus Officium in ecclesia celebrari solet 12 Octobris. Alia quoque Mediolani instituta memoratur. Sunt Novariæ, qui ejus causa Amici nomine appellantur, et Mediolani. De horum, uti Sanctorum et Martyrum cultu, nihil in Martyrologiis inveni, præterquam in Additamentis Molani ad Usuardum eodem die 12

E
et quidem
die 12 Octo-
bris inscri-
pti,F
qui in eccle-
sia cultu pu-
blico, ut hic
narratur,

Octobris

A Octobris.... ubi ea nota additur, qua non satis certam Sanctorum notitiam auctor declarat. Vincentius in Speculi lib. xxiii, cap. clxii de eorum Vita multa habet, neque omnia verisimilia; quæ etiam refert S. Antoninus in Historia Octavi Se-culi tit. xiv, cap. xvi, non tamen omnia probans. Atque de eorum sacro cultu hi quidem nihil dicunt, tantum Francos fuisse, pios et nobiles viros, moribus et vultu persimiles; qui post multa, cum in exercitu Caroli Magni essent, in pugna contra Desiderium regem Longobardorum Mortarii eodem die occisi sunt; cum eodem quoque nati ac baptizati fuissent. Immo cum duabus ar-cis condita essent Caroli jussu eorum corpora; altera quidem Amelii in ecclesia sancti Petri, altera vero in ecclesia sancti Eusebii, quæ dicta est Regalis, collata; postriedie utramque narrant in ecclesia regali fuisse inventam. Erat autem ea Mortariæ pars, in qua duæ ecclesiæ construc-tæ sunt, in diocæsi Novariensi, quæ pars postea Vicevenensis diocæsis, uti dicitur, facta est. De his Viris, pergit illius auctor, etiam scriptores Re-rum Mediolanensium et Robertus Gaguinus lib. iv de Rebus gestis Francorum. Horum uti Mar-tyrum Vitam conscripsit Boninus Mombritius, eadem pene, quæ S. Antoninus, referens.... Qui-bus auctoribus confirmatur opinio, dimicasse Desiderium cum Carolo eo loco, ita ut a multitu-dine mortuorum Mortarii seu Mortariæ nomen accepit. Ac perquirentes, si quid memoriæ aut monumenti horum Virorum ibi reliquum esset, cognovimus, arcarum manere vestigia et eorum imagines militari corporis habitu. Præterea Mor-tarienses a majoribus accepisse, quod eorum cor-pora fuerint in ecclesia S. Albini; quod ab im-probo quodam Sardonio pretio tradita sinit Casa-lensibus; quamquam apud Casalenses nullam rei memoriã reperi.

gavisi sunt,
et qui,

5 Hæc illustrissimus episcopus: ex quibus Sanctos nostros Fastis ecclesiasticis a multis jam seculis in-sertos, eos in ecclesia saltem Novariensi sacro cultu gavisos, Amici nomini dicatam Novariæ, tum Me-diolani capellam, perantiquum exstare cultum San-ctis exhibitum, ac proin eum in ecclesia esse retinen-dum, procul dubio patescit. His igitur mox recitatis monumentis, cultus Sanctis exhibitus tota adstruitur veritas; cætera vero, quæ sive ad eorum historiam sive ad tempus, quo vitam mortalem cum immortalis commutarunt, sive tandem ad mortis genus, quo martyrii laurea donati sunt, spectant, cum nulla de his exstent monumenta, certo definire non ausim. Attamen, quæ a veri specie circa hæc minus abhor-rent, hic lubens edocebo.

licet in bello
contra Lon-gobardos
anno 773,

6 Sanctos Viros in bello adversus Desiderium Longobardorum regem a Carolo Magno suscepto oc-cubuisse, unanimi verborum consensu asserunt Mar-tyrologiorum scriptores et diversa Actorum apogra-pha sive edita sive Mss., quæ in Museo Bollandiano asservantur: idem fert Novariensium traditio, de qua illustrissimus auctor, cujus verba recitavimus. Igitur ante annum 773, quo Adriani Papæ epistolis exci-tatus Francorum rex Desiderio, qui Ecclesiæ Ro-manæ civitates et bona invaserat, bellum indixit, Sanctorum mors signari nequit. Imo illam ante mensem Novembrem hujus anni obtigisse, haud in-vitus dixerim. Nam cum secundum Anastasium

Bibliothecarium in Vita Hadriani Papæ, inter Gallia scriptores tom. V, pag. 458 et 461, edita, per sex mensium spatium Papiensis civitas ab Francorum exercitu obsessa, non nisi post Paschale festum, quod anno 774 in primam Aprilis diem in-cidebat, in Caroli ditionem redacta fuerit; hinc fit, ut Franci a mense Novembri ineunte anni 773 aut forte sub ejusdem anni mensis Octobris finem hanc urbem obsessam tenuerint: proindeque Sanctos nos-tros die 12 Octobris, qua ecclesia Novariensis diem eorum festivam celebrat, mortem passos fuisse vero-simillimum est. Hinc emendandus occurrit Florarii nostri auctor, qui Amelii et Amici mortem anno 770 annectit. Enimvero Carolus Magnus nec tum Lon-gobardorum regi, cujus filiam matrimonio hoc anno adsciverat sociandam, indixerat bellum, nec Adria-nus ipse, cujus precibus excitatus adversus Deside-rium Carolus movit, in summum Pontificem fuerat assumptus: rectius igitur anno 773 in notula chro-nica, ad Sylloges hujus initium posita, diem Sanctis emortualem assignandum existimavimus.

7 Ast forte, inquires, Amelium et Amicum in prælio per plures dies commisso, cecidisse, narrat Sanctorum nostrorum biographus, cum nempe, su-peratis Alpium rupibus, Francos inter et Longo-bardos ita Mortariæ dimicatum est, ut ex ingenti mortuorum numero Mortaria nomen accepit. Ve-rum isthæc pugna Mortariæ commissa a Muratorio Italix Annalium tom. IV, pag. 357 inter aniles fabulas merito rejicitur: hujus enim non meminere scriptores, quos tom. V Gallicorum Scriptorum col-lectioni suæ Bouquetus inseruit. Et quidem pag. 139 Poeta Saxonicus, qui Arnulpho imperatori advicit, sic habet:

Transcensis igitur horrendis Alpibus instar
Turbinis Ausonia duplex exercitus arva
Irruerat, late regnum vastans opulentum.
Jamque metus cunctos Francorum percudit in-gens.

Nam Desiderium primo qui bella parabat
Se frustra Carolo sperans obsistere posse,
Congressu necdum facto, terrore fugavit.

Idem scribit Eginardus in Annalibus suis, in Col-lectionem Bouqueti a pag. 202 illatis: Superato, inquit, Alpium jugo, Desiderium regem frustra sibi resistere conantem citra congressum fugavit. Ita etiam alii fere omnes chronologi, quorum textus hic referre supersedeo. Proindeque Sancti nostri in certamine generali, quod tum minime datum fuit, cadere nequierunt: inter fabulas ergo, quidquid de eorum morte et sepultura narrat eorum biographus, est amandandum.

8 Verum parvi admodum ponderis est, quod hic et in tota Sanctorum nostrorum historia, quam con-texuit, scribit ille, quisquis fuerit auctor. Amelium enim et Amicum in acie instructa, seu in prælio per dies aliquot continuato non occidisse, sed et nul-lum tum consertum fuisse simile prælium, cum Mu-ratorio existimo. Verum, levem saltem aut velita-rem pugnam inter aliquos utriusque exercitus milites exstisise, dum Desiderius Carolo obviam cum copiis suis processit, nemo, ut opinor, inficiabitur. Illud sane innuere videntur, qui de hoc bello sermonem fecerunt, nonnulli scriptores. Ado enim ad annum

AUCTORE
D. A. B.

non in conti-nuo dierum
aliquot,
E

F

sed in veltari prælio fuerint occisi,

AUCTORE
D. A. B.

773 scribens hæc habet: Desiderius rex tum juxta Clussas Longobardorum exercitum composuerat; sed impetum Francorum sustinere non valens, Papiam refugit. Rem etiam haud obscure narrat *analista Metensis*, cujus opus *Bouquetianæ Collectio* tom. V a pag. 341 est insertum. Verba autem ejus hæc sunt: Rex Karolus castra metatus est e regione Scularum; sed vallum Longobardi defendebant. Misit autem Karolus legationem ex probatissimis militibus per difficilem ascensum montis, qui, transcendens monte, Longobardos cum Desiderio rege suo in fugam converterunt. Iis consonat *Hermannus Contractus* ad sæpe dictum annum sic scribens: Italiam petit Carolus et Clusis vi potius Desiderium fugientem Papiæ obsedit. Fugientes Longobardos Francos insecutos fuisse, disertis verbis tradunt: *Anastasius Bibliothecarius* in *Hadriani Vita* apud *Bouquetum* tom. V, pag. 461; et *Frodoardus* in versibus a *Bouqueto* pag. 463 recensis. Proindeque Desiderius vim vi statim opposuit, dein terrore fractus Papiam, insequentibus Francis, aufugit. Quis autem Sanctos nostros aut in prima hac conflictatione, cum probatissimis viris contra Desiderium forte immissos, aut secundo forte conflictu, dum Longobardos fugientes Franci insequentur, occidi potuisse eorumque corpora, jubente *Carolo Magno*, *Mortariæ*, qua via ad Papiensem urbem patebat, humo tradita fuisse, tanquam a veri specie alienum crediderit? Nec certe hæc ab illis, quæ auctores tradunt, dissonant, sed prælium aut quamdam saltem conflictationem, inter utriusque exercitus milites, in Alpium faucibus exstitisse, claris verbis docet *Salernitani Chronici*, inter *Rerum Italicarum Scriptores* tom. 7 editi, auctor, qui post medium seculum XII opus suum contexebat, ad annum 773, col. 149 sic scribens: Superato Alpium jugo, Desiderium regem, frustra sibi resistere conantem, commisso bello vicit atque fugavit. Et hoc sane sufficit, ut ecclesie Novariensis sarta tectaque maneat de Sanctis nostris traditio. Ergone

B

C

DE S. RODOBALDO EPISCOPO CONF.

TICINI IN LONGOBARDIA.

SYLLOGE HISTORICA.

J. B. F.

De cultu, tempore episcopatus et gestis.

ANNO MCCLIV.

Sanctus, cu-
jus memoria

Ticinum, alias Papia, urbs Italia non ignobilis, ac regia olim Longobardorum, ad annem Ticinum sita, inter varios ecclesie suæ sanctos antistites colit S. Rodobaldum, secundum istius nominis Ticinensem episcopum, quem *Ferrarius* in generali *Sanctorum Catalogo* ad XII Octobris diem, paucis hisce verbis annuntiat: Papiæ S. Rodobaldi episcopi. Pluribus vero in *Catalogo Sanctorum Italiae* illum celebrat, ipsique etiam breve elogium texit, in quo Sancti nostri præclara facta recensens, tempus, quo dictam ecclesiam

hi in bello contra Desiderium suscepto occisi, tanquam Martyres sunt habendi?

9 *Etsi Amicus et Amelius nec in odium fidei aut justitiæ causa enecti fuerint; attamen pia fidelium credulitate tanquam Martyres habiti sunt; nec iis seculis res admodum insolita erat: Sanctis quippe nostris accidit, quod multis aliis, ab improbis hominibus nefarie occisis, qui tanquam Martyres coluntur, obtigisse asserit Bollandus tom. I Januarii pag. 391, S. Canuti regis Acta illustrans: haud pauca similis martyrii exempla deprehendet, qui vasti hujus Operis tomos lustraverit. Nonnullos etiam verbo Martyr in suo Glossario appellat Cangiugius, qui nec in religionis odium nec justitiæ causa enecti, martyrii tamen honore donati fuerunt; quod et de Sanctis nostris dicendum autumo. Cum enim illi in bello contra Longobardos, a multis annis Ecclesie bonis infestos, et quorum nonnulli forte adhuc, ut apparet, ethnicorum superstitionibus erant addicti, occuberint, hinc, ut opinor, Novarienses et alii eos tanquam Martyres habendi occasionem arripuerunt.*

10 *Sanctorum nostrorum Acta jam dudum Vincentius Bellovacensis, S. Antoninus, Mombritius et nonnulli alii hagiologi in suas lucubrationes intulerant. Duo eorum apographa, & vetustissimo monasterii Sithiensis codice et ex Rubravallensibus schedis descripta, quæ ab editis non differunt, in Museo Bollandiano invenimus; sed in omnibus nihil videbit lector, quod factis historicis aliunde notis contrarium non sit. Ex eo enim, quod ambo militia nomen dederint et eadem die in prælio occuberint, hinc eos eodem die natos, et sacris undis ablutos, moribus, genio vultu adeo similes fuisse, ut unus ab altero vix distingui posset, asseruit, quicumque illorum Acta, nescio, quo seculo, scripto commisi. Mitto alia commenta, quibus sciant, quæ apud nos exstant apographa aut ab hagiologis edita fuerunt. Ne igitur inutili mole gravetur hoc Bollandianum Opus typis hic ea recedenda non existimo.*

D

sicut Marty-
res habiti
sunt.

E

Acta eorum
edenda non
videntur.

F

rexerit, et annum, quo ex hac vita migravit, exprimit; verum de hac chronotaxi, cum de S. Rodobaldi cultu egerimus, loquemur. Eodem etiam die sequenti disticho in *Martyrologio Poetico* illum deprecatur *Braultius* episcopus *Sarsinæ*:

Reliquiis sacras ædes Rodobaldus adornat,
Cum latis mensæ castra reliquit agris.

2 *R. P. Romualdus a S. Maria Ordinis Eremitarum Excalceatorum S. Augustini in operis Ticini 1699 editi, prima parte, cui titulus: Papiæ*

a paucis
martyrologis
celebratur.

Sacra,